

Kouluelämää Snellmanin ajan Helsingissä -näyttely 25.1.2006 Jugend-salissa
J. V. Snellman 200 -juhlavuoden pääsihteeri, dosentti Raimo Savolainen

Arvoisat kutsuvieraat!

J. V. Snellman syntymän 200 vuotta -juhlavuoden teemana on sivistys, jonka voimaa Snellmanin elämäntyön kautta kansalaisille esitellään 100 päivänä ja useiden satojen erilaisten tilaisuuksien avulla eri puolilla maata. Juhlavuoden aikana erilaiset näyttelyt ovat havainnollinen tapa tuoda tätä sanomaa esille. Kohteena ovat erityisesti koululaiset.

Snellmanin juhlavuoden aikana 12 Snellman-kaupungissa, Suomen kansalliskirjastossa, Suomen kansallisarkistossa ja Suomen Pankin rahamuseossa, 8 liikennemuseossa ja Suomen hypoteekkiyhdistyksessä tulee olemaan näyttelyt, joissa kukin omalta näkökulmaltaan kuvaa jotain piirrettä Snellmanin toiminnasta.

Snellman tuntien ei ole mikään yllätys, että erityisen monia näyttelyitä on kouluteemasta. Yksi tärkeimmistä on tänään avattava näyttely, koska kasvatuksen ja koulutuksen hedelmät konkretisoituvat Snellmanin 44-vuotisen helsinkiläisyyden aikana. Tänä aikana hän vaikutti Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungissa Helsingissä professorina, senaattorina ja pankinjohtajana kansakunnan rakennustyöhön kaikella sillä vakaumuksella, mikä oli rakentunut lapsuuden, kouluajan, opiskelun ja oman opettajauran ja isänä olemisen kokemuksista. Tältä perustalta kirkastui kansakunnan oppaan näky ja julistus. Kauniilla tavalla kodin ja koulun hyöty konkretisoituivat hänen elämäntyössään, mitä sanomaa hän todisti monessa yhteydessä.

Snellmanin kasvatuseriaatteiden lähtökohtana oli, että koulun tehtävä oli kodissa saadun kasvatuksen jatkaminen ja hyödyntäminen. Lapsen kannustaminen omaan

ponnisteluun, järjestyskyvyn kehittämiseen ja rakkauteen työhön edellytti kasvatettavissa moraalista sivistystä ja lämmintä totuuden ja oikeuden rakkautta, minkä antaminen kuului ainoastaan kodille kuten Snellman eräässä puheessaan toteaa: ”Mikä istutettiin lapsen pieneen sieluun, sitä ei hävitetä. --- Et siis vaikuttanut ainoastaan lapseesi, rakastava isä, hellä äiti!–Vaikutit ihmiskuntaan.–Sanotaan että perhe on naisen maailma, mutta unohdetaan lisätä että perhe on kansakunnan elämän juuri, ja kansakunnat vaikuttavat välittömästi ihmiskuntaan.”

Snellman sai kotoaan oivalliset eväät hurskaalta, sivistyneeltä ja työteliäältä äidiltään. Upsalan yliopistossa opiskellut ja merimatkoillaan valistunut isä luki pojalleen ääneen, kertoi vieraista maista ja kielitaitoisena käänsi monia tarinoita lukuseuran kirjoista. Nähtyään poikansa oppimishalun ja kyvyn isä lähetti Snellmanin Ouluun kouluun.

Snellman kirjoittautui 22.2.1816 yliopistoon valmistavaan Oulun triviaalikouluun. Venäjän vallan ajasta huolimatta Snellmanin koulussa noudatettiin Ruotsin vallan aikaista melkein 100-vuotiasta puhtasoppisuuden ajan koulujärjestystä: opetuksen pääpaino oli teologiassa ja raamatunhistoriassa, kreikassa ja latinassa sekä maantieteessä ja historiassa. Sen lisäksi erityisesti Oulussa opetettiin hepreaa, saksaa ja ranskaa. Opetusmenetelmänä oli ulkoluku ja kertaaminen. Nuorison piti ensin oppia kieliä ja muita muistinvaraisia kouluaineita. Tällä tavalla tietä tasoitettiin enemmän kypsää arvostelukykä vaatineille aineille.

Pänttäämisen ja läksyjien ohella leikkimiseen jäi aikaa. Ensimmäisenä kevätpäivänä alkoi linnunpyydystys, sitten alkoi jokaisena vapaahetkenä pallonlyönti ja siinä ohella pillien ja kirjokeppien valmistaminen. Kesällä uitiin, oleskeltiin jokisuun pienillä luodoilla, rakennettiin vesimyllyjä ja uitettiin leikkiveneitä. Syksyllä poimittiin puolukoita ja paistettiin perunoita riihessä. Syksyn kylmyys toi jään ja lumen, kelkat,

sukset ja luistimet, joille joen vuolas vesi loi jatkuvasti uusia reittejä. Tässä toveripiirissä Snellmanin suomen kielen taito kehittyi sujuvaksi.

50 vuotta myöhemmin hän muisteli, millaisia koko elämää varten hedelmiä tuottaneita päiviä Oulun kouluvuodet olivat olleet. Hän oli kiitollinen siitä, että koulu oli vahvistanut hänen luontaista tiedonjanoaan, antanut välineitä tietojen hakemiseen ja antanut tilaisuuden luonteen kehittymiseen. ”vanha koulu jätti sielun avoimeksi ja vastaanottavaksi opinnoille con amore [rakkaudella]. Tiedon maailma näytti minusta niin suurelta, tuntemattomalta, houkuttelevalta maalta; minä tiesin vielä niin vähän, kaikki oli vielä niin houkuttelevan uutta. Tämä on muistoni sen ajan tunnelmista.”

Opiskeluajoistaan lähtien Snellman halusi sytyttää samanlaisen tiedonhalun muihinkin. Useina vuosina hän toimi kotiopettajana ja maisteriksi valmistumisen jälkeen Snellman toimi latinan lehtorina Helsingin lyseossa, joka oli uudensuomalaisiin kasvatuseräisiin nojaava yksityiskoulu. Opetusohjelma sisälsi triviaalikoulun ja lukion opintokurssit räätälöitynä yhdeksi kokonaisuudeksi. Pääpaino oli humanistisilla oppiaineilla, jossa klassiset kielet olivat etusijalla ja käytössä oli aineopettajajärjestelmä. Mekaanisen ulkoluvun tilalle yritettiin lukuaineet sijoittaa psykologisesti oppilaiden edellytyksiä vastaavaksi ja vanhat oppikirjat korvattiin tuoreemmilla. Ruumiillinen rangaistus korvattiin arestirangaistuksella ja etupäässä koetettiin vedota oppilaiden kunnian- ja velvollisuudentuntoon. Uushumanistisena tavoitteena ei ollut vain opettaa mutta myös kasvattaa lapsia. Kasvatuksessa oli otettava tasapuolisesti huomioon ruumiillinen ja henkinen puoli.

Snellman opetti lyseossa vaikeaa ainetta, latinaa. Opetusta helpottaakseen hän julkaisi ensimmäisen luokan opetusta varten latinan kielen oppikirjan professori Gyldénin antamista harjoitusesimerkeistä, joka ilmestyi 10.8.1834. Harjoituskirjan loppusanoissa Snellman esittää jonkinlaiseksi opiskelun ohjenuoraksi ”Non enim multa legenda sunt, sed multum”(Ei pidä lukea monenlaista, vaan paljon). Opettajana

Snellmania on luonnehdittu seuraavasti: ”Sen joka kerran on nähnyt Snellmanin ja kuunnellut häntä, ei ole vaikea kuvitella häntä pedagogina ja latinan opettajana: totinen, terävä, varma ja omaa ajattelua vaativa, ulkonaisesti kova, mutta sydämeltään hyvä, jopa lämmin.”

Snellmanin varsinaisen koulumiehen maine on peräisin Kuopion yläalkeiskoulun rehtoraatin ajoilta, jona aikana hänen toimintaansa motivoivat suuresti vuoden 1841 uudet koulusäännöt, jotka sisälsivät vain yleiset periaatteet. Snellman sai loistavan tilaisuuden soveltaa ajatuksiaan kasvatuksesta ja opetuksesta käytännössä. Hänen lähtökohtanaan oli hänen omien sanojensa mukaan: ”Jo kauan sitten on hylätty harhana käsitys, jonka mukaan luokkahuone muutetaan leikkihuoneeksi ja oppikirjat pelikorteiksi, jotta sitten ponnisteluitta annettaisiin lapselle tieteen perusteet, joiden omistaminen päinvastoin on ollut ja on monivuotisen, uutteran ja vaivalloisen työn hedelmä.”

Saima-lehdessään hän korosti kansansivistyksen merkitystä. Hänen mukaansa kansakoulujen tärkein tavoite olisi opettaa sisälukua ja ohjata myös luetun sisällön ymmärtämiseen. Pää tarkoitus oli herättää tiedonjanoa ja yhdessä kotikasvatuksen kanssa synnyttää hyviä tapoja eli päästä tosi sivistykseen. Tavoitteena oli antaa vähän opetusta mutta perusteellisesti. Snellman perusteli aloitteensa Euroopan tilanteella, jossa yhteiskuntaluokkien välinen juopa uhkasi yhteiskuntarauhaa. Snellmanin mielestä tehokas lääke tämän eron kaventamiseksi sivistyksen keinoin oli kansakoulujen perustaminen Suomeen. Maamiehen ystävässä hän selitti pirtinlattian tasolla, miten suuri viisaus on halu oppia laskemaan, lukemaan, kirjoittamaan ja opetti kansaa näihin taitoihin kirjoituksissaan melkein kädestä pitäen.

Snellmanin mielestä kouluopetus kuului myös tytöille. Snellman myötävaikutti esimerkiksi tyttökoulun perustamiseen Kuopioon, koska hänen mielestään ’Naissivistyksen laiminlyöminen on suurin menneiden aikojen barbariasta vielä

jäljellä oleva vääräys naista kohtaan. Se on vääräys, joka kostautuu katkerasti valtiolle ja sen etujen valvojille–miehille.”

Snellman piti hyvin tarkan eron leikkimisen ja koulun vaatiman työn välillä. Kansakoulukysymyksen ratkaisussa Snellman ei hyväksynyt Uno Cynnaeuksen omaksumaa työkasvatusaatetta. Snellmanin mukaan Cygnaeus astui harhaan väittäessään koulua edeltäviä lastentarhoja oivalliseksi keinoksi kasvattaa lapsia työn avulla työhön vaikka kysymys oli leikin avulla työhön. Snellman painotti, että työtä ei saa muuttaa leikiksi, koska se on totta eikä leikkiä saa muuttaa työksi, koska se on huvia. Lapsi saa leikkiä kunnes kestää työtä.

Pedagogiikan professorina Snellmanin lähti siitä, että ihminen oli sitä miksi hän itsensä teki. Ihminen syntyy epävapaana mutta hänellä oli edessään maailmahistoria, johon hänet oli sidottu. Hänen tahtomistaan ja tietämistään määräsivät annettu maailmantilanne, kansakuntansa paikka historiassa. Snellmanin mukaan kasvattajan osuus oli kuin puutarhurin, joka asettaa tämän ihanan kasvin päivänvaloon ja kastelee sitä. Kasvun antaa sivistys. Kasvatustieteen luentosarjan lopuksi Snellman määritteli julkisen opetuksen tehtävän. Se oli välittää kansakunnan tieto ja yleisinhimillinen tieto. Valtiovallan kansallisen toiminnan oikeus ja velvollisuus on opetuslaitostensa kautta ylläpitää tätä kansakunnan yhteyttä ihmiskuntaan.

Lopuksi on todettava, että ympärillämme oleva näyttely avataan sopivasti uusien ekaluokkalaisten ilmoittautumisen aattotunnelmissa, joka tapahtuu 8.2. koko maassa. Tällainen näyttely kotikaupungissamme Helsingissä puhuttelee voimakkaasti näinä päivinä minua ja vaimoani, koska juuri eilen olimme tulevien ekaluokkalaisten vanhempien tiedotustilaisuudessa. Esikoistyttäremme aloittaa koulunsa syksyllä.

Saadessamme tutustua Helsingin peruskoulujen opetustavoitteisiin ajatuksemme siirtyivät omaan koulu-aikaan ja niihin hyviin muistoihin ja hedelmälliseen pääomaan,

mitä omasta koulusta on saanut elämään mukaansa. Tiedotustilaisuudessa saattoi vain todeta, että asiat ovat tänä päivänäkin yhtä hienosti. Rehtoreiden puheenvuoroissa meille avattiin suomalaisen peruskoulun snellmanilainen perusta. Sen mukaan jokaisella on oikeus hyvään oppimiseen ja oppijana kehittymiseen sekä ihmisenä kasvamiseen ja sivistymiseen. Jokaisella on mahdollisuus kasvaa vastuullisena yhteisön jäsenenä ja vaikuttaa yhteisiin asioihin. Peruskouluissa arvostetaan suomalaista kulttuuria ja omaa kulttuuritaustaa sekä edistetään kulttuurien välistä vuorovaikutusta. Kouluissa sitoudutaan kestävään kehitykseen ja kasvetaan ottamaan vastuuta ympäristöstä ja tulevaisuudesta.

Niin kuin hyvin tiedämme suomalainen koululaitos on niittänyt Pisa-tutkimusten kärkimaana mainetta maailmalla. Suomeen virtaa ulkomaisia kasvatuksen asiantuntijoita selvittämään menestyksemme salaisuutta; opettajilta kysytään, miten te teitte sen. Oikeastaan vastaukseksi riittäisi Seitsemän veljeksien lukeminen, koska sitä on käännetty 30 kielelle. Teos kiteyttää oivallisesti suomalaisen sivistystyön kestäväen kehityksen kuten Snellman kirjoitti 1873 teoksen esipuheeseen: ”Hän ei ole antanut yhden ainoankaan noista seitsemästä veljeksestä saada loppuansa hirsipuussa. se loppu oli enemmän hänen runoluonteensa mukainen, että he oman kokemuksensa ja miettimisensä kautta tulisivat näkemään sivistyksen arvon, ja että he omin voimin ponnistaisivat ylös hurjasta ja raa’asta metsäelämästään ihmiselle sopivaan sivistykseen ja tapoihin.”

Parhaiten suomalaisen sivistyksen voima koulun kautta pääsi näkyviin nuorimmassa veljeksessä Eerossa, josta romaanin lopussa kerrotaan:”Mutta sunnuntai- ja pyhäpäivinä hän joko tutkisteli sanomalehteänsä tai kirjoitteli itse kuulumisia ja yhteiskunnallisia asioita pitäjästä, lähetettäväksi samaan lehteen. Ja mieliisti otti aina toimitus vastaan hänen lähetyskappaleitansa, joiden sisältö oli ytimellistä vallan, esitystapa nasevaa ja selvää, useinpa nerokastakin. Ja tämänkaltaisista harrastelemisista laajeni hänen katselmansa elosta ja maailmasta. Synnyinmaa ei ollut

hänelle enään epämääräinen osa epämääräisessä maailmassa, ilman mitään tietoa missä ja minkälainen. Vaan tiesipä hän missä löytyi se maa, se kallis maailman-kulma, jossa Suomen kansa asuu, rakentelee ja taistelee ja jonka povessa lepäsivät isiemme luut. Hän tiesi sen rajat, sen meret, sen salaisesti hymyävät järvet ja nuorisu-aitoina juoksevat hongistoiset harjanteet. Kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset äidinkasvat olivat ainiaksi painuneet hänen sydämensä syvyyteen. Ja tästä kaikesta syntyi hänen tahtonsa halua ja pyrkimistä kohden maamme onnea ja parasta. Hänenpä uljaasta, väsymättömästä toimestansa rakettiin pitäjään jonkunmoinen kansakoulu, joka oli ensimmäisiä Suomessa.”

Tällä kauniilla kuvalla sivistyksen voimasta onnittelen Helsingin kaupunkia tästä näyttelystä, kiitän näyttelytyöryhmää ja ilmaisen suuren iloni sen määrätietoisen ja ammattitaitoisen työskentelyn seuraamisesta. Olen varma, että tämän päivän koululaiset löytävät tämän näyttelyn kautta Snellmanin tavoin sen oppimisen ilon, joka kantoi häntä itseään tiedonhalun voimalla päämääräänsä.